Sivistysvaliokunta

Lausunto

05/03/2024

HE 8/2024 vp

JHL RY:N LAUSUNTO SIVISTYSVALIOKUNNALLE HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ EDUSKUNNALLE AIKUISKOULUTUSTUEN, AMMATTITUTKINTOSTIPENDIN JA VUOROTTELUVAPAAN LAKKAUTTAMISESTA

JHL kiittää mahdollisuudesta lausua asiasta.

JHL:N LAUSUNTO

- JHL vastustaa esityksiä aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan poistamiseksi.
- Aikuiskoulutustuen poisto veisi monelta työelämässä olevalta mahdollisuudet jatko-opintojen aloittamiseen tai loppuun saattamiseen ja on vastoin hallituksen omia tavoitteita saada osaajia työvoimapula-aloille.
- Aikuiskoulutustuki on keskeisesti edistänyt tulevaisuusnäkymiä ja kehittymismahdollisuuksia, ja niiden kautta veto- ja pitovoimaa, sote- ja vaka-aloilla, joilla kelpoisuudet eri tehtäviin ja eteneminen uralla vaativampiin tehtäviin edellyttävät virallisia tutkintoja.
- Poistolla on muitakin vakavia alakohtaisia vaikutuksia, joita ei ole esityksessä tarpeellisessa määrin huomioitu.
- Aikuiskoulutustuki kohdistuu jo nyt merkittävissä määrin koulutustason nostoon, eikä toimivaa järjestelmää tule romuttaa ilman realistista vaihtoehtoa.
- Aikuiskoulutustuen ja vuorotteluvapaan sukupuolivaikutukset tulisi selvittää tarkoin. Vuorotteluvapaan kaltainen hengähdystauko raskailla naisvaltaisilla aloilla on tärkeä työurien kestävyyden kannalta, ja aikuiskoulutustuen käyttäjistäkin valtaosa on naisia.

Aikuiskoulutustuki ollut merkittävässä roolissa työvoimapula-aloille kouluttautumisessa

Hyvinvointiyhteiskunnan perustaa ylläpitävillä ammattialoilla kuten sosiaali- ja terveysaloilla sekä kasvatusalalla on vakava työvoimapula. Aikuiskoulutustuella on menestyksekkäästi rahoitettu ammatillista muunto-, jatko- ja täydennyskouluttautumista, joka on mahdollistanut työvoiman siirtymän ylitarjonta-aloilta juuri niille aloille, joilla työvoimapula on suurin. Aikuiskoulutustuki onkin ollut toimiva malli työelämän tarpeisiin, erityisesti julkisen sektorin osaajapula-aloilla. Aikuiskoulutustuen lakkautus olisi ristiriidassa hallitusohjelman työllisyyttä parantavien kirjausten kanssa, unohtamatta lukuisia muita negatiivisia, jopa kriittisiä seurauksia laadukkaiden peruspalveluiden toteutumiselle. Erityisesti vanhuspalveluiden turvaaminen muuttuu vielä nykyistä haastavammaksi esitetyn aikuiskoulutustuen leikkauksen myötä. Viisautta olisi pitäytyä hallitusohjelmaan kirjatussa suunnitelmassa kohdistaa jatkuvan oppimisen koulutusresursseja jatkossa erityisesti heihin, jotka nostavat koulutustasoaan sekä koulutuksiin, jotka edesauttavat työllistymistä juuri työvoimapula-aloille. Nämä tavoitteet toteutuvat jo nyt aikuiskoulutuen kohdalla ja tukea olisi mahdollista kehittää vielä vahvemmin tähän suuntaan.

Viime vuonna yksistään työvoimapulasta pahasti kärsivälle sote-alalle kouluttautui yli 6000 alanvaihtajaa aikuiskoulutustuen turvin, ja opetus- ja kasvatusalallekin toista tuhatta. Lisäksi yli 3500 sote-alan ammattilaista jatko kouluttautui aikuiskoulutustuen avulla. Silti esimerkiksi Helsingistä puuttuu tälläkin hetkellä yli puolet pätevistä varhaiskasvatuksen opettajista – Helsingin Sanomien mukaan (HS 9.11.23) siis edelleen yli 1 300 ammattilaista. Kaikkiin avoimiin paikkoihin ei aina saada edes yhtä hakemusta, jolloin tehtäviä hoitavat vaihtuvat, lyhytaikaiset ja usein epäpätevät, sijaiset. Hakijoita korkeakoulupaikkoihin ei liioin ole enää entiseen tapaan lainkaan riittävästi, ja valmistuneista nuorista monet lopulta suuntautuvat muualle työelämään kuin päiväkoteihin. Suurinta osaa näistä opettajan viroista hoitaa nyt epäpätevinä sijaisina esimerkiksi lastenhoitaja, ilman opettajan koulutusta. Niin ikään Espoosta ja Vantaalta puuttuu yhteensä yli tuhat varhaiskasvatuksen opettajaa. Lisäksi yksinomaan Helsinki laskee tarvitsevansa vielä 1 720 sosionomia ja opettajaa lisää vuosikymmenen loppuun mennessä, jolloin kahden kolmesta työntekijästä pitää olla korkeasti koulutettu varhaiskasvatuksen opettaja tai -sosionomi. Ammattitaitoisen ja pätevän työvoiman saatavuuden tilanne on pääkaupunkiseudun ohella vakava eri puolilla maata. Alun perin hallitusohjelmassa onkin viisaasti painotettu koulutustason nostoa ja työllistymisen esteiden purkamista. Aikuiskoulutuksen lakkauttaminen on kuitenkin ristiriidassa näiden työllisyyttä edistävien tavoitteiden kanssa.

JHL haluaa lisäksi muistuttaa, että hallitus on sitoutunut toimimaan koulutetun sote- ja varhaiskasvatuksen henkilöstön saatavuuden parantamiseksi, lisäämään alojen veto- ja pitovoimaa, tukemaan urapolkumalleja, kehittämään työoloja, mahdollistamaan ammatillista kehittymistä sekä kehittämään varhaiskasvatuksen laatua. Niin ikään hallitus on lupautunut turvaamaan alalla jo työskenteleville erilaisia mahdollisuuksia pätevöityä esimerkiksi varhaiskasvatuslain mukaisiin tehtäviin muunto- ja monimuotokoulutuksella samalla, kun se on luvannut selkiyttää sosionomien roolia varhaiskasvatuksessa ja lisätä varhaiskasvatuksen sosionomien koulutusta. Aikuiskoulutustuki on mainiosti tukenut näitä tavoitteita. Toimivaa mallia ei tulisikaan heittää pois.

Vanhemmat opiskelijat merkittävässä roolissa vanhusalojen koulutukseen hakeutujissa

Hallituksen esitys jättää alakohtaisen tarkastelun aikuiskoulutuksen leikkauksen vaikutuksista valitettavan vähälle eikä tarpeellisissa määrin huomioi aikuiskoulutustuen merkitystä yllä oleviin alakohtaisiin työvoimatarpeisiin. Arvio siitä, etteikö tuen poisto vaikuttaisi työvoiman saatavuuteen, perustuu yleisen tason tarkasteluun, eikä huomioi tarpeeksi ala- tai aluekohtaisia eroja. Esityksellä on hyvin vakavat seuraukset esimerkiksi vanhustenhoidon työvoiman saatavuuteen. Vanhustenhoidon töihin johtavissa koulutuksissa hyvin suuri osuus opiskelijoista on aikuisia ja aikuiskoulutustuki on heille hyvin merkittävä opiskelun mahdollistaja.

Hallituksen esityksessä todetaan, että korkeakoulutuksessa hakijoita on yleisellä tasolla enemmän kuin aloituspaikkoja eikä pulaa opiskelijoista ja sen myötä työntekijöistä näin ollen syntyisi. Tämä ei pidä paikkaansa kaikilla aloilla tai kaikkien korkeakoulujen suhteen tälläkään hetkellä eikä varsinkaan tulevaisuudessa. Hakijamäärät esimerkiksi sairaanhoitajakoulutukseen ovat pienentyneet viime vuosina, vaikka toistaiseksi hakijoita on keskimäärin ollut riittävästi ja hakijasumaa riittää vielä joksikin aikaa. Jo nyt osassa ammattikorkeakouluja ensisijaisia hakijoita on valitettavan vähän: syksyllä 2023 Vaasan ammattikorkeakoulussa ensisijaisia hakijoita sairaanhoitajakoulutukseen oli vain 27, kun paikan vastaanottaneita oli lopulta 60. Merkittävä määrä koulutuksessa aloittaneista on siis ollut alun perin muille aloille hakeutuneita. Kun tästä joukosta osa lakkaa saamasta aikuiskoulutustukea, pienenee hakijoiden joukko entisestään.

Tarkemmin opiskelija- ja hakijatilastoja voi tarkastella esimerkiksi geronomikoulutuksen kautta: 30-vuotiaat ja vanhemmat muodostavat selvän enemmistön sekä paikan vastaanottajista, että varsinkin ensisijaisista hakijoista tässä vanhustyön ammattilaisten koulutuksessa. Paikan vastaanottajista 57 % - 90 %, korkeakoulusta riippuen, oli 30-vuotiaita tai vanhempia. Geronomitutkinnon aloitti vuonna 2023 yhteensä 228 opiskelijaa. Näistä aloittaneista 30-vuotiaita tai vanhempia oli 174.

Ensisijaisia hakijoita geronomikoulutukseen vuonna 2023 oli puolestaan 330. Näistä 30-vuotiaita tai vanhempia oli 270, eli alle 20 % ensisijaisista hakijoista on tätä nuorempia. Lisäksi tilanne on pahenemaan päin, sillä hakijamäärät ovat olleet laskussa myös tässä koulutuksessa. Vuonna 2020 geronomikoulutukseen yhteensä kuuteen ammattikorkeakouluun haki vielä 396 ensisijaista hakijaa. Myös kokonaishakijamäärässä oli laskua, reilusta tuhannesta hakijasta reiluun kahdeksaan sataan. Kun huomioi että valmistuneista geronomeista jopa 53 % on saanut aikuiskoulutustukea, olisi tuen poiston vaikutus kyseiseen koulutukseen huomattava. Nuoria ensisijaisia hakijoita ei juuri ole tilalle, jos vanhempien hakijoiden määrä laskee. Yhteiskunnan ikärakenteen ja vanhustenhoidon kasvavan työntekijätarpeen huomioiden tilanne on siten huolestuttava.

Vanhempien opiskelijoiden merkittävä osuus vanhustyöhön liittyvissä koulutuksissa koskee myös ammatillista toista astetta. Lähihoitajan tutkinnon ikääntyneiden hoidon osaamisalan kohdalla näkyy, että suurin osa uusista opiskelijoista, vuonna 2022 jo yli 73 %, oli yli 30-vuotiaita. Osuus on kasvanut viime vuosien aikana. Kaikki näistä vanhemmista opiskelijoista eivät toki opiskele aikuiskoulutustuella, mutta tuen käyttö on varmasti yleisempää kuin lähihoitajaopiskelijoiden

keskiarvo 7 % kun ottaa huomioon osaamisalan opiskelijoiden iän. Sekä nuorten että vanhojen opiskelijoiden määrä näyttää kasvua, koska osaamisalan nimi on vaihtunut hieman aiemmin ja osa vuonna 2020 opiskelevista on tilastoitu toisen nimisen osaamisalan alle.

Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, Ikääntyneiden hoidon osaamisala, alle 30-vuotiaat

	Uudet opiskelijat	Kaikki	Valmistuneet
2020	537	1 473	255
2021	753	2 055	438
2022	768	2 262	504

Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, Ikääntyneiden hoidon osaamisala, vähintään 30-vuotiaat

	Uudet opiskelijat	Kaikki	Valmistuneet
2020	1 050	2 679	702
2021	1 674	3 810	957
2022	2 103	4 941	1 230

Vanhustenhoidon työtehtäviin johtavissa koulutuksissa aikuiset ovat hyvin suuri enemmistö opiskelijoista ja aikuiskoulutustuen poisto uhkaa viedä tältä suurelta joukolta merkittävän opiskelun mahdollistavan tukimuodon. Nuoria hakijoita ei ole tarpeeksi täyttämään kaikkia opiskelupaikkoja.

Sote-alat jäävät merkittävästi voitolle alojen välisissä siirtymissä

Sama alakohtaisten vaikutusten alihuomioiminen koski alojen välistä siirtymää. Esityksessä tarkastellaan eri koulutusalojen välisiä ”ristiin opiskeluita” aikuiskoulutustuella v. 2021 opiskelleiden osalta. Terveys- ja hyvinvointialan kohdalla ero jäisi tarkastelun perusteella positiivisen puolella vain 147 henkilön verran. Kuten esityksessäkin todetaan, ei pelkkä opiskelu kerro vielä varsinaisesta alanvaihdosta. Kun huomioidaan oikeasti toteutuneet alanvaihdot, ei vain alojen välistä opiskelua, antavatkin luvut hyvinvointi- ja terveysalojen osalta merkittävästi positiivisemman signaalin. Esityksessä vertailtiin vuonna 2014 ensimmäistä kertaa aikuiskoulutustukea saaneita ja heidän myöhempiä työskentelyalojaan. Sosiaali- ja terveysalalla työskennelleistä, jotka opiskelivat jotain muuta kuin terveys- ja hyvinvointialojen tutkintoa, 63,8 % työskenteli edelleen sote-alalla vuoden 2020 lopussa. Muilla aloilla työskennelleistä, jotka opiskelivat terveys- ja hyvinvointialojen tutkintoa 69,6 % työskenteli sote-alalla vuoden 2020 lopussa.

Näitä samoja, toteutuneita suhdelukuja käyttäen voidaan ennakoida tulevaisuuden siirtymiä alojen välillä vuonna 2021 aikuiskoulutustuella opiskelevien osalta: terveys- ja hyvinvointialoja opiskelevista 3 826 aikuiskoulutustuen saajasta, joilla ei ollut taustalla terveys- ja hyvinvointialan tutkintoa, 69,6 % eli n. 2663 henkilöä työskentelisi tulevaisuudessa sotealalla. Niistä 3 679 tuensaajasta, joilla oli taustalla terveys- ja hyvinvointialan tutkinto, mutta jotka opiskelivat 2021 jotain muuta koulutusta 63,8 % eli noin 2 347 henkilöä jatkaisi edelleen sote-alalla. Yhteensä terveys- ja hyvinvointialalla

työskentelisi tulevaisuudessa noin 5010 henkeä aiemman 3679 hengen sijasta. Olettaen, että vuonna 2021 aikuiskoulutustuella opiskelevien siirtymät alojen välillä toteutuisivat samoissa suhteissa kuin vuonna 2014 aikuiskoulutustukea saaneilla, olisi nettosaanti sote-alan kannalta yli 1300 henkilöä.

Sote- ja vaka-alojen houkuttelevuus, työssä jaksaminen, ja kehittymismahdollisuudet

Aikuiskoulutustuki on ollut tärkeä tekijä työvoimapulasta kärsivillä aloilla myös veto- ja pitovoiman, työssä jaksamisen ja kehittymismahdollisuuksien kannalta. Tuen leikkaus olisi merkittävä isku hallituksen omille tavoitteille näiden alojen suhteen, varsinkin kun kyseisen alojen houkuttelevuus niin toisella asteella kuin ammattikorkeakouluissa on laskenut ja esimerkiksi vanhustenhoito nojaa vahvasti vanhempiin opiskelijoihin.

Aikuiskoulutustuki on keskeisesti edistänyt tulevaisuusnäkymiä ja kehittymismahdollisuuksia sote- ja vaka-aloilla, joilla kelpoisuudet eri tehtäviin ja eteneminen uralla vaativampiin tehtäviin edellyttävät virallisia tutkintoja. Mahdollisuus itsensä kehittämiseen läpi työuran onkin muodostanut osan niiden veto- ja pitovoimaa. Jos tämä mahdollisuus viedään pois, vähentää se näiden alojen yleistä houkuttelevuutta ja luo käytännössä taloudellisia ja koulutuksellisia umpiperiä. Nämä vaikutukset eivät käy yksiin sen kanssa, että samalla hallitus pyrkii edistämään työvoiman saatavuutta kyseisille aloille.

Aikuiskoulutustuen leikkaus olisi isku laajemminkin koko ammatilliselle polulle ja sillä opiskeleville: monesti esimerkiksi nuorena lähihoitajaksi valmistuneet ovat työelämässä useita vuosia hankkien ammatillista- ja työelämäkokemusta, ennen kuin löytävät polkunsa sairaanhoitajaksi tai muuhun amk-tutkintoon. Jos heiltä viedään taloudelliset edellytykset jatkaa opintoja myöhemmin, asettaa se lisäpainetta jatkaa suoraan toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta korkeakouluun. Pahimmassa tapauksessa muutos kannustaa jättämään ammatilliset opinnot väliin kokonaan, sillä ajatuksella, että lukiosta saa paremman pohjan jatko-opinnoille. Toisaalta on sellaisia nuoria, joilla on kova tarve työllistyä ja itsenäistyä mahdollisimman pian ammatin saatuaan, ja vasta myöhemmin kypsyvät ajatukselle korkeammasta koulutuksesta – ja sitä myöten myös nousevista tuloista, mikä taas näkyy kasvavina verotuloina valtion kassassa.

Aikuiskoulutustuen merkittävyyden kannalta on tärkeää huomioida myös se, että esimerkiksi sote-alan ammattikorkeakouluopintoihin kuuluu laajat, lakisääteiset palkattomat harjoittelujaksot, joiden aikana on käytännössä mahdotonta jatkaa palkkatyössä. Opintotuki ei nykyisellään ole riittävä opintojen suorittamiseen esimerkiksi perheellisen opiskelijan tapauksessa. Aikuiskoulutustuen saajista 56 prosentilla on kotitaloudessa alaikäisiä lapsia. Julkisen sektorin ammattien palkkataso huomioiden myöskään opintolainan ottaminen ei yleensä ole varteenotettava vaihtoehto.

JHL muistuttaa, että työvoimapula sote-alalla on akuutti, joten olisi hedelmällisempää saada suoraan toiselta asteelta valmistuneita pian työelämään kokemusta kartuttamaan, ja varmistaa heille mahdollisuus jatkaa opintoja edelleen myöhemmin, kuten tähänkin asti. Tällainen työelämän kiertokulku myös lisää työssä jaksamista ja pidentää osaltaan työuria, ja siten myös

työllisyysvaikutukset ja tuottavuus ovat pitkällä tähtäimellä positiivisia. On myös riski, että jos mahdollisuus uralla etenemiseen viedään pois, vähentää se halua kouluttautua alalle ylipäätään. Varsinkin sote- ja kasvatusaloilla pätevyyksien saavuttaminen tutkintoja suorittamalla on kuitenkin säänneltyä, ja siksi keskeistä.

On myös huomioitava se, että mahdollisuus aikuiskoulutustukeen mahdollistaa samanaikaisesti työssä jaksamiseen vaikuttamisen. Opinnot antavat työkaluja omaan työhön ja sen kehittämiseen, vaikka ei vaihtaisikaan työtä eikä ansiotaso suoraan nousisikaan. Aikuiskoulutustuen merkitystä sairauspoissaolojen määrässä on haastavaa mitata. Opintoihin hakeutuneet ovat voineet olla verrokkiryhmään verrattuna todennäköisemmin jäämässä pois työelämästä, mikäli eivät olisi saaneet tukea.

Vaihtoehdot aikuiskoulutustuelle eivät ole kestävällä pohjalla

Aikuiskoulutustuen leikkausta perustellaan varsinkin julkiselle taloudelle koituvilla säästöillä. Siihen nähden on ristiriitaista, että moni sen korvaajaksi esitetty ehdotus lisää osaltaan valtion menoja suoraan tai välillisesti. Tuen lakkauttamisen vaikutukset tulevat näkymään monin tavoin valtion budjetissa negatiivisesti: lisääntyneet työttömyysjaksot, ihmisten siirtyminen muille valtion budjetista rahoitetuille etuuksille, ja osaajapulan paheneminen vaikuttavat väistämättä Suomen talouteen negatiivisesti ja hyvinkin kauaskantoisesti. Hallituksen esittämät vaihtoehtoiset rahoitusmallit kuten opintolaina tai opintotuki ovat nekin varsin hataralla selvityspohjalla. Hallitus ei esimerkiksi ole arvioinut lainkaan sitä, kuinka paljon opiskelijoita mahdollisesti siirtyisi opintotuen piiriin, ja kuinka paljon sen vaikutus puolestaan olisi valtion budjettiin.

Opintotuki, laina tai työnantajien rahoitus eivät muutenkaan ole toimivia ratkaisuideoita. Aikuiskoulutustuella opiskelevat ovat työssäkäyviä ihmisiä, joilla on jo työpaikat, perheet, kodit, asuntolaina – kokonaiset elämät, jollaista ei pysty ylläpitämään opintotuen turvin, vaan tarvitaan ansiosidonnainen tukimuoto. Sellainen aikuiskoulutustuki on. Lisäksi huomautamme, että uusi opintotuen malli, sekä siihen liittyvä lainamalli tulisivat voimaan ilmeisesti syksyllä 2027, eli vasta kolmen vuoden päästä. Kyse ei siis ole pienestä tauosta tukimuotojen välillä, vaan kolmen vuoden kuilusta, jona aikana aikuisten opiskelu ja kouluttautuminen on kokonaan katkolla koko maassa. JHL muistuttaa myös, että työvoimapula-aloille soteen ja varhaiskasvatukseen ei täydennyskouluttautumallakaan pääse kovinkaan isoille palkoille, joten suurten lainojen ottaminen on suurimmalle osalle mahdoton ajatus. JHL:n sote-alojen jäsenilleen toteuttaman jäsenkyselyn perusteella juurikin taloudelliset seikat ovat isoin este pidemmälle jatkokoulutukselle.

Hallituksen esitys yliarvioi leikkauksen positiiviset seuraukset ja aliarvioi negatiiviset

Hallituksen esityksessä monia leikkauksen positiivisia puolia arvioidaan yläkanttiin ja samalla moni leikkauksen vaikutuksista jätetään huomiotta tai aliarvioidaan, yllä mainittujen alakohtaisten vaikutusten lisäksi. Esityksessä jätetään esimerkiksi työllisyys- ja muiden vaikutusten osalta opintovapaalle lähtevien sijaiset tarkemmin huomiotta. Vaikka opintovapaat aiheuttavat poissaoloa

töistä, ei se tarkoita että kukaan ei tekisi kyseisiä töitä. Arvio leikkauksen seurauksena tulevista 10 000 henkilötyövuodesta on siten ylimitoitettu. Sijaisena voi toimia esimerkiksi työtön, jonka osalta työttömyysturvamenot pienenevät tai opiskelija, joka saa tätä kautta arvokasta kokemusta ja kontakteja työelämään. Molemmat saavat palkkatuloja ja maksavat veroja. Hallituksen esityksen osio vuorotteluvapaasta osoitti, että vuorotteluvapaan sijaisuutta hoitaneiden työllisyys oli paremmalla tolalla sijaisuuden jälkeen. Samaa voisi olettaa opintovapaan sijaisuutta hoitaneiden kohdalla.

Vaikka sijaisia ei ole huomioitu henkilötyövuosissa, palkkakertymässä tai valtion saamissa verotuloissa, on samojen sijaisten aiheuttama hallinnollinen taakka työnantajille, ja tämän taakan poistuminen huomioitu silti leikkauksen positiivisena vaikutuksena. Lienee selvää, että opintovapaalle jäävän henkilöstön tilalle palkattavien henkilöiden palkkatulot vaikuttavat nekin valtion verokertymiin sekä tietenkin maan työllisyysasteeseen positiivisesti, ja toisaalta antaa työnantajille ja potentiaalisille työntekijöille uusia mahdollisuuksia löytää toisensa. Aikuiskoulutustuen poisto vähentäisikin työmarkkinoiden dynaamisuutta ja mahdollisuuksia vaihtaa työpaikkaa tai löytää uusia työntekijöitä.

Myöskään arvio aikuiskoulutustuella opiskelevien opintopistekertymästä ei ole realistinen ja sen myötä arvio tuen poiston merkityksen vaikutuksesta opintojen etenemiseen on alimitoitettu. Kyseisessä vertailussa vertaillaan kahta hyvin erilaisessa tilanteessa olevaa ryhmää, minkä takia tehty laskelma ei anna oikeaa kuvaa aikuiskoulutustuen merkityksestä opiskelun mahdollistamisessa. Opiskelijat, jotka lisäävät työntekoaan ovat hyvin eri tilanteessa kuin työntekijät, jotka voivat siirtyä täysipäiväisiksi opiskelijoiksi. Vertailuasetelma ei siis ole hedelmällinen. Lisäksi laskelmassa oletetaan, että työnteon määrä vaikuttaa opiskelukertymään hyvin lineaarisesti. Käytännössä tietyn rajan jälkeen työnteko estää opiskelun hyvin suurelta osaltaan.

Esityksessä painotetaan vahvasti opintojen aloittamista merkkinä tuen vaikuttavuudesta. Aikuiskoulutustukea käytetään kuitenkin myös jo aloitettujen opintojen edistämiseen sekä tutkintojen loppuun suorittamiseen, joten on harhaanjohtavaa keskittyä vain tukea saaneiden aloittamiin tutkintoihin indikaattorina tuen vaikuttavuudesta. Tuki onkin erityisen merkittävää juuri opintojen loppuvaiheessa. Korkeakoulututkintojen saaminen päätökseen edellyttää käytännössä aina opinnäytetyön tai gradun tekemistä. Nämä ovat yleensä vaativia akateemisia tuotoksia, jotka vaativat opiskelijalta todella tarkkaa keskittymistä ja tekemisen fokusointia. Täysipäiväisen palkkatyön vaatima määrä aikaa- ja voimavaroja yhdistettynä esimerkiksi lapsiperhearkeen ei inhimillisesti katsoen enää jätä resursseja korkeaa keskittymistä ja pitkäjänteistä työskentelyä vaativan akateemisen lopputyön tuottamiseen. Tällaiseen tilanteeseen edellä mainittu karkea, keskimääräistä opintojen hidastumista tai nopeutumista kuvaava luku ei sovellu kovin hyvin. Tästäkin syystä on siis tärkeää säilyttää mahdollisuus aikuiskoulutustukeen. Myös esimerkiksi sote- ja vaka-alojen opinnoissa lakisääteiset palkattomat harjoittelut edellyttävät toimeentulon turvaamista tuen avulla. Tuki onkin ollut hyvin tärkeä juuri näiden alojen opintojen edistymisen kannalta.

Esityksessä ei huomioida myöskään aikuiskoulutustuen poiston vaikutuksia eri tuloluokkiin tai siihen, mitä tutkintoja tuella on opiskeltu. Aikuiskoulutustukea käyttävät ovat hallituksen esityksen

perusteella keskimäärin vähemmän ansaitsevia kuin työväestö keskimäärin. Tuen lakkauttaminen siis vähentäisi erityisesti heikompituloisten mahdollisuuksia koulutustasonsa nostoon. Hyvätuloisilla korkeakoulutetuilla usein on paremmin säästöjä. Samoin korkeasti koulutettujen työt ovat keskimääräistä useammin sellaisia, että ne mahdollistavat omaehtoisen ja osa-aikaisen opiskelun, siinä missä esimerkiksi moni ammatillisen koulutuksen käynyt ei pysty samassa määrin vaikuttamaan oman työnsä sisältöön. Jos hallituksen esityksessä aidosti kannetaan huolta siitä, että tuki johtaa koulutuksen kasautumiseen, tulisi myös tuen poiston seuraukset huomioida esitettyä paremmin. Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen on myös koulutuksellinen tasa-arvokysymys. Suurin osa aikuiskoulutustuen käyttäjistä on naisia, joten on niin yhteiskunnallisesti kuin naisvaltaisten alojen näkökulmasta tärkeää arvioida hallituksen esityksen sukupuolivaikutukset ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien toteutuminen jatkossa.

Vuorotteluvapaa

Vuorotteluvapaa on-mahdollistanut pitkään työelämässä olleille hengähdystauon ja mahdollisuuden akkujen lataamiseen ja palautumiseen raskaan työn rasituksista. Naispuolisissa vuorotteluvapaan pitäjissä ovat korostuneet erilaiset hoiva-ammatit, kuten lastentarhan opettajat ja sairaanhoitajat. Pienipalkkaisten sote- ja opetusalan ammattilaisilla ei ole taloudellisesti mahdollista jäädä palkattomille työ-/sapattivapaille. Vaikka vuorotteluvapaakorvaus ei tasoltaan vastaakaan palkkaa, on sen turvin monella ollut kuitenkin mahdollista ottaa suureen tarpeeseen tullut tauko kuormittavasta työstä. Onkin todennäköistä, että vuorotteluvapaalla olleet ovat erilainen ryhmä kuin he, jotka eivät sitä ole käyttäneet. Vuorotteluvapaata käyttävät ovat todennäköisesti juuri heitä, joilla olisi ilman tukea suurempi mahdollisuus uupua ja joilla on keskimääräistä suurempi tarve olla pois töistä. Näin ollen onkin positiivinen ilmiö, jos heidän työssäolonsa on myöhemmin tarkastellen samalla tasolla verrokkiryhmän kanssa.

Vuorotteluvapaan lakkauttaminen lisäisi pienipalkkaisten ja hyvätuloisten työntekijöiden eriarvoisuutta ja heikentäisi tasa-arvoa. Hyvätuloisille olisi jatkossakin taloudellisesti mahdollista pitää taukoja työelämästä säästöjensä turvin. Sote- ja opetusalan työntekijöiden palkoista ei juurikaan saa säästöön. Koska kyse on kahdesta vahvasti naisvaltaisesta alasta, johtaisi vuorotteluvapaan lakkauttaminen myös sukupuolten välisen eriarvoisuuden lisääntymiseen. Naiset, jotka Suomessa edelleen kantavat miehiä suuremman vastuun kotitöistä sekä iäkkäiden vanhempien hoitamisesta, joutuisivat pakertamaan eläkkeelle jäämiseensä asti ilman mahdollisuutta palauttavaan taukoon samalla kuin hyväpalkkaiset miehet pystyisivät edelleen pitämään sapattivapaita.

Vuorotteluvapaa on tarjonnut monelle työntekijälle myös mahdollisuuden kehittää osaamistaan. Kun työntekijöistä on alalla pulaa ja perustyössäkin joudutaan työntekijäpulan takia tekemään tekemisten välillä kompromisseja, ei oman osaamisen kehittämiseen usein jää laisinkaan aikaa. Myös tästä syystä vuorotteluvapaa puolustaa paikkaansa edelleenkin yhtenä osaamisen kehittämisen mahdollistajana.

Sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijät ovat olleet hyvin kuormittuneita jo vuosikausia, eikä tilanne ole helpottumaan päin. Työhyvinvointikyselyistä ilmenee voimakasta halua alanvaihtoon. Se, että yhä

useampi todellisuudessa päätyisi vaihtamaan alaa, olisi jo valmiiksi pahasta henkilöstöpulasta kärsivä alalle katastrofaalista. Mahdollisuus pieneen taukoon työelämästä on antanut sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöille mahdollisuuden palautua raskaan työn rasituksista.

Kaikki keinot työhyvinvoinnin lisäämiseen ja jaksamisen tukemiseen ovat äärimmäisen tärkeitä alalla, jonka työntekijöistä merkittävä osa ei pysty terveydellisistä syistä työskentelemään vanhuuseläkeikään asti. Esimerkiksi vuonna 2018 sairaanhoitajien keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä oli Suomessa 63,4 vuotta. Työkyvyttömyyseläkkeelle jäävien keski-ikä oli puolestaan 52,3 vuotta. Eniten työkyvyttömyyseläkkeelle jäädään kunnista tuki- ja liikuntaelinsairauksien sekä mielenterveyssyiden johdosta. Keva arvioi eläkkeellesiirtymisennusteessaan, että työkyvyttömyyseläkkeet saattavat lisääntyä vanhuuseläkeikärajan noustessa. Suuret työelämään liittyvät muutokset ja epävarmuustekijät, säästöpaineet ja hyvinvointialueiden kasvukivut voivat myös lisätä työssä jaksamisen ongelmia ja terveyssyistä ennenaikaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien määrää (Lybäck 2018 https://kaupunkitieto.hel.fi/fi/nakokulmia-helsingin-tyovoimapulaan-elakoityminen-ja-koulutuspaikkojen-maaran-kasvattaminen).

Työkyvyttömyysriski vaihtelee melko paljon ammattiryhmien välillä. KEVAn eläkkeellesiirtymisennusteen mukaan työkyvyttömyydestä johtuva eläköityminen on hyvinvointialueilla suurinta sosiaalialan hoitajilla, kehitysvammaisten hoitajilla, työn- ja askartelunohjaajilla, henkilökohtaisilla avustajilla ja hammashoitajilla (https://www.keva.fi/uutiset-ja-artikkelit/hyvinvointialueiden-tyontekijoista-joka-kolmas-elakoitymassa/).

Merkittävimmät työkyvyttömyysriskiin vaikuttavat tekijät liittyvät henkilöstön ikä- ja ammattirakenteeseen: mitä pidempi työura työntekijällä on ja mitä fyysisesti tai psyykkisesti rasittavampi on työnkuva, sitä suurempi on myös työkyvyn pysyvän heikkenemisen riski (https://www.keva.fi/uutiset-ja-artikkelit/tyokyvyttomyytta-ennustetaan-julkisella-sektorilla-nyt-aiempaa-tarkemmin/). Näiden tietojen valossa tulisi ymmärtää, että iäkkäät työntekijät tarvitsevat varhaisen tuen keinojen ohella myös mahdollisuuden tarvittaessa pitää pienen tauon työelämästä, jotta he pysyvät työkykyisinä ja jaksavat tehdä työtä vanhuuseläkkeeseen asti.

Ammattitutkintostipendi

Myös ammattitutkintostipendin lopettamisen vaikutuksista tulisi tehdä tarkempia selvityksiä, ennen kuin voidaan suunnitella stipendin poistamista. Ammattitutkintostipendin menot ovat kokonaisuudessaan pienet ja sen vaikuttavuudesta ei ole tutkimustietoa, joka todetaan myös esityksessä. Tuki on toiminut merkittävänä kannustimena varsinkin matalan koulutustason omaaville. Ammattitutkintostipendiä voisikin kehittää niin, että se tukisi nykyistä paremmin juuri matalasti koulutettujen koulutustason nostoa. Perusteluissa ammattitutkinnon lakkauttaminen käsitellään erittäin pintapuolisesti ja tutkimusta sen vaikuttavuudesta ei juurikaan ole, joten ennen lakkauttamista vaikutuksia ja kehittämismahdollisuuksia tulisi tutkia tarkemmin.

Lopuksi

Aikuiskoulutustuella kouluttautuvat ovat motivoituneita, kokeneita, ja osaavia työntekijöitä, ja mahdollisuus vuorotteluvapaaseen pidentää työuria ja parantaa työhyvinvointia merkittävästi. Työn tuottavuuden ja valtion talouden kannalta nämä ovat varsin merkittäviä tekijöitä, joita ei pidä väheksyä.

Lisätietoja: Matti Tujula, koulutuspoliittinen asiantuntija, puh. 050 407 9524

Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry

Håkan Ekström
puheenjohtaja